

Zsuzsanna Bjørn Andersen

UNDERVISNING I UNGARSK VED DANSKE UNIVERSITETER

Det øjeblikkelige situation

Begrebet "hungarologi" — nemlig studiet af ungarsk sprog, litteratur, kultur og historie med de dertil hørende grænsediscipliner, både ud fra synkrone og diakrone betragtninger — har endnu ikke vundet indpas i de danske studieplaner. Det ville ikke være sandfærdigt at kalde undervisning i ungarsk sprog for "hungarologi". Den nuværende situation er kort sammenfattet følgende: det er muligt at vælge ungarsk som universitetsfag, men der findes næppe mulighed for hungarologiske studier på et niveau, som kendes fra vore nabolande: (Sverige, Tyskland og det noget fjernere beliggende Holland).

Ved Københavns Universitets Institut for Østeuropa tilbydes kurser i ungarsk historie, samfundsforhold, samt politisk historie indenfor rammerne af et grundkursus i de tidligere østeuropæiske landes historie. Ved Aarhus Universitets Institut for Ligvistik tilbydes ungarsk som et filologisk fag med hovedvægt på de sproglige discipliner og lingvistik. Hermed kan man konstatere, at studiet af ungarsk for tiden er atomiseret.

Fagets historie

Det ungarske sprog var allerede i 1770 genstand for videnskabelige studier i Danmark, da János Sajnovics' skælsættende opdagelse om slægtskabet mellem lappisk og ungarsk, "Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapporum idem esse", blev forelagt Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab (KDVS)¹.

Hvorfor skete præsentationen netop i København? I egenskab af samtidens førende astronomer blev Sajnovics og hans kollega Miksa Hell inviteret af Christian d.7. (1749–1808) til at observere planeten Venus under dens passage gennem den akse, som forbinder Jorden og Solen og ud fra det, beregne Solens parallakse. Denne sjældne konstellation — vidste man — skulle indtræffe i juni 1769.

De to videnskabsmænd begav sig på den lange tur til Vardøhus, nord for polarcirklen. De ankom til øen Vardø i det Nordlige Ishavet i sept. 1768. Her etablerede de et observatorium og i øvrigt sad de og ventede på Venus.

Den lange ventetid benyttede Sajnovics til at studere stedets beboere. Både han og Miksa Hell var sande repræsentanter for Oplysningstiden. Sajnovics førte dagbog, hvor han optegnede sine indtryk af den lokale befolknings sprog, sociale vaner, påklædning og udseende. De etnografiske og lingvistiske iagttagelser, som han gjorde, overbeviste ham om, at det lappiske sprog var beslægtet med det ungarske.

De forlod stedet sidst i juni 1769 og vendte tilbage til København. "Demonstratio" blev oversat til dansk efter det latinske manuskript og blev overdaret til KDVS. Selve trykningen af det latinske manuskript begyndte i februar 1770 i København, og værket udkom samme år som X.bind i KDVS's skriftrække, "Skrifter". I dag opbevares denne sjældne bog på Det Kongelige Bibliotek.

Undervisningen i ungarsk har fra "tidernes morgen" været knyttet til Københavns Universitet. Det blev varetaget omend med store mellemrum af professor i sammenlignende sprogvidenskab, Vilhelm Thomsen (1842–1927) og professor

i finsk, Ferdinand Ohrt (1873–1938). Ungarsk blev fra tid til anden tilbudt de studerende, som skulle vælge et kursus i et ikke-indoeuropæisk sprog. På dette tidspunkt blev der næsten altid undervist i ungarsk ud fra en sammenligning med finsk².

Holger Pedersen (1867–1953), som efterfulgte Vilhelm Thomsen på katedret i sammenlignende sprogvidenskab, beskæftigede sig også med ungarsk i sine forelæsninger³. I det hele taget har flere store danske sprogvidenskabsmænd interesseret sig for dette lille sprog. Det drejer sig om navne, som i dag er verdenskendte: bl.a. Rasmus Rask⁴ (1787–1832) og sidst men ikke mindst Louis Hjelmslev (1899–1965).

Louis Hjelmslev

Louis Hjelmslevs interesse for det ungarske sprog startede i ungdomsårene. For den unge student var det en veritabel passion at tilegne sig nye sprog, og det fortælles også, at han var lige så optaget af at give sprogundervisning selv⁵. I begyndelsen af 1920-erne, mødte han en ungarsk matematiker Gyula Pál (1881–1947), som blev hyppig gæst i hjemmet. Hjelmslevs far, Johannes Hjelmslev, der beskæftigede sig med teoretisk matematik, indbød gerne den yngre generation til diskussioner. Gyula Pál deltog regelmæssigt sammen med Harald Bohr, Niels Bohrs yngre bror, i disse seancer.

På denne tid var Hjelmslev gået i gang med sine studier i sammenlignende sprogvidenskab. Páls ungarske baggrund vækkede Hjelmslevs sproglige nysgerrighed, og han fik en aftale med Pál om, at de ville undervise hinanden i deres respektive sprog. Dette bekendtskab gav Hjelmslev mulighed for i praksis at komme i nærmere berøring med ungarsk.

I Hjelmslevs livsværk findes der adskillige eksempler på, at han beskæftigede sig aktivt med det ungarske sprogsystem. I 1934 gav han som docent ved Aarhus Univeristet en forelæsningsrække med titlen "Sprogsystem og sprogforandring"⁶. I forbindelse med beskrivelsen af morfem-kategorier

gennemgår han udviklingen af adjektivernes komparation, og under denne diskussion henviser han også til gradbøjningen i ungarsk. I sit værk *Catégorie des Cas* fra 1935–37 berøres det ungarske kasussystem.

I Lingvistikredsens regie har Hjelmsslev ved to lejligheder forelæst over ungarske emner, begge gange på kredsens plenarmøder. D. 16. maj 1940 behandlede han fonologiske problemer. Foredraget kendes kun fra et sidelangt autoreferat⁷, men han vendte tilbage til emnet ved en senere lejlighed i det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, hvor han forelagde to afhandlinger om ungarsk ved et møde d. 15. februar 1957⁸.

Resumeet af den ene af disse afhandlinger, "La système de l'expression", er meget kortfattet, mens det førnævnte sidelange autoreferat rummer interessante momenter. Selve forelæsningssteksten er aldrig blevet publiceret, selv om Hjelmsslev i en note antyder, at den snart udkommer in extenso. D. 22 maj 1951 kom Hjelmsslevs andet indlæg, som beskæftiger sig med det ungarske kasussystem. Heller ikke dette foredrag blev publiceret og foreligger foreløbigt kun i manuskriptform.

Hjelmsslev stod i nær forbindelse med den ungarske sprogforsker János Lotz (1913–1973), som var leder af det "Ungerska Kulturinstitut" i Stockholm. I 1944 indbød Lotz Hjelmsslev til at give en forelæsning i Sverige om sine sprogteoretiske betragtninger, navnlig om glossematikken. Lotz var selv en hyppig gæst på Institut for Lingvistik i København. Ved flere lejligheder optrådte han i Lingvistikredsen. Denne regelmæssige kontakt var uden tvivl en gensidig inspiration for begge sprogforskere.

Det frugtbare kollegiale samarbejde mellem de forskere, som beskæftigede sig med hungarologi begrænsede sig ikke kun til Skandinavien. Hjelmsslev havde også et udmærket forhold til den ungarske fonolog Gyula Laziczius og den i USA bosatte ungarske sprogforsker Thomas A. Sebeok.

Deres korrespondance bærer vidnesbyrd om det interessefællesskab, som dengang prægede forskerne indenfor finsk-

ugrisk sprogvidenskab:

*"As a matter of fact I have been doing Finno-Ugric for years — skriver Hjelmsov til Sebeok — (I learned Finnish and Hungarian 25 years ago) although I have not yet published much about it; I am teaching it in the university, and no doubt I shall publish sooner or later my structural interpretations of some of these languages; I cannot tell when it will be; in the time left to me from other duties I must concentrate on the publication of my language theory first of all. I am very glad to know that you are working with so much energy in the Finno-Ugric field; there is very much to be done; the interesting thing about it is, to my opinion, that these languages, which at the first glance seem to be so regular and well fit for a structural analysis, are not at all so easy to explain and give rise to some puzzling and highly instructive problems."*⁹

Således forblev det ungarske sprog til stadighed "puzzling" for Hjelmsov lige fra han begyndte at undervise i det. Hans første kursus startede i efterårssemestret 1942 og kurset blev gentaget med passende mellemrum ind til 1965, da han døde.

Hjelmsov efterlod sig en mængde forelæsningsnoter og undervisningsmateriale. I 1961 samlede han sine forelæsningsnoter over ungarsk grammatik i en kortfattet skitse, som han kaldte "Ungarsk Skeletgrammatik". Den er først og fremmest deskriptiv, men den glossematiske tilnærmelse præger behandlingen af nominalstammer, problemet om konnektiver og kasussystemet.

Efter Hjelmsovs død i 1965 blev undervisningen af ungarsk varetaget af ekstern lektor Bagge Ussing. Han efterfulgtes i en kort periode af den ungarskfødte Csaba Németh. István Bánfi overtog derefter undervisningen i en kort årrække, fra 1970 til 1972. I mellemtiden flyttede Institut for Lingvistik fra de hyggelige lokaler i Store Kannikestræde i den indre København ud til Amager. Det var en stor omvæltning, og ved udflytningen blev fonetikerne skilt fra Institut for Lingvistik.

I 1972 blev Zsuzsanna Bjørn Andersen ansat som undervisningsassistent både i ungarsk sprog og litteratur. Der blev

mulighed for at invitere gæsteforelæsere til afdelingen, og afdelingen havde fornøjelsen af at hilse på den ungarske fenno-ugristiks nestor, György Lakó, litteraturforskeren Péter Nagy og etnografen János Kodolányi. I den periode blev der også arbejdet med en ny studieordning. Fra 1976 til 1978 overtog Michael Larsen undervisningen, både i ungarsk og i finsk.

I 1979 fik Institutet en gæstelektor fra Budapest, Gábor Zaicz. Han underviste i moderne ungarsk grammatik i København og fra 1980 fungerede han også som gæstelektor ved Aarhus Universitet¹⁰. Der beskæftigede han sig først og fremmest med sproghistoriske discipliner, sammenlignende finsk-ugrisk fonologi, samt mordvinsk og samojedisk. Han blev i Danmark til 1982.

I Aarhus oprettede man i 1971 en ungarsk afdeling ved Institut for Lingvistik under ledelse af Katalin Faerstain. Det var lektor Jens Holts idé at skabe mulighed for studiet af finsk-ugrisk filologi. Efter hans tid gav lektor Henrik Holmboe i egenskab af institutleder stor støtte til ungarsk, og faget blomstrede i en kort årrække. Nye studieordninger blev udarbejdet og vedtaget, således man fra 1975 kunne studere ungarsk på hovedfagsniveau i Århus. I 1988 forlod Katalin Faerstain universitetet og en ny gæstelektor, Péter Simoncsics fortsatte arbejdet. Han rejste tilbage til Ungarn i 1992. Den nye lektor, Judit Horvát, startede sin undervisning i januar 1993.

I mellemtiden gennemgik Insitut for Lingvistik ved Københavns Universitet en organisatorisk forvandling. Den struktur, (sammenlignende sprogvidenskab, ikke-indoeuropæiske sprog, teoretisk sprogvidenskab) som kendetegnede faget i de "store professorers hederkronede dage", blev opløst. Finsk blev tilknyttet Insitut for Nordisk Filologi, mens ungarsk forsvandt sporløst fra København som følge af en beslutning om, at små fag kun skal tilbydes ved ét af de danske universiteter.

I 1988 blev interessen for ungarsk sprog og kultur stadig større blandt de studerende på Institut for Slavistik og Østeu-

ropa Studier. Forfatteren til denne artikel blev beskikket til at varetage begynderundervisningen i ungarsk sprog. På det litterære og historiske grundkursus for østeuropastuderende blev der givet introduktionsforelæsninger i ungarsk litteratur og historie. Det blev en kort fornøjelse. Efter to smestre var der ikke penge til undervisning i ungarsk.

Imidlertid fortsatte arbejdet på det forskningsmæssige felt. I 1989 blev doktordisputatsen *Stemmen udefra. Georg Brandes' reception i Ungarn 1873–1927* publiceret.¹¹ Afhandlingen var medvirkende til, at der startede et samarbejde, omend i det små, mellem skandinaviske universiteter, hvor hungarologi dyrkes.

I foråret 1990 blev der arrangeret et møde med undervisere af ungarsk i Skandinavien. Den ungarske ambassadør i Danmark, Dr. László Demus bød velkommen, og siden eksisterer der et overordentlig frugtbart forhold mellem ambassaden og Østeuropa Institutet. Instituttets bestyrer, lektor Per Jacobsen, har i alle år vist en levende interesse for ungarsk. Denne interesse har været medvirkende til, at et internationalt samarbejde mellem Østeuropa Institutet og Skandinavisk Afdeling ved Eötvös Loránd Tudományegyetem i Budapest vedrørende et dansk-ungarsk ordbogprojekt nu er kommet i stand. Begge universiteter har givet økonomisk støtte til projektet og institutterne fra begge lande har sikret gode arbejdsbetingelser, herunder computerfaciliteter til medarbejderne.

Renæssance for faget ungarsk og for hungarologi

I dag, hvor det nye Europa er en realitet og Central-Europa markerer sig stadig kraftigere på den europæiske scene både politisk, økonomisk og kulturelt, er det ikke utænkeligt, at kendskab til ungarsk kultur og sprog, (et lille sprog som dansk for øvrigt også er), kommer at spille en rolle igen.

Noter:

1. På tre møder i tidsrummet 19. januar og 9. februar 1770 blev Sajnovics teorier fremlagt.
2. Vilhelm Thomsen, "Det magyariske sprog og dets stammeslægtsskab", 1867, *SA*, No.2, p.265–97. (Hovedtrækkene af det ungarske sprogs bygning, p.283–96.)
3. Holger Pedersen, se: *ZDMG* No.57, p.560ff; *MSFO* No.67, p.308ff (1934) og *Atti del III Congresso internazionale dei linguisti*, Firenze 1935, p.328–33. (Om mulig genetisk sammenhæng med indo-europæisk).
4. Rasmus Rask, *UA* No.1, p.111–135, 1814–18; *UA* No.2, p.239ff. (Rask benytter Gyarmathis grammatiske metode). [*S. Gyarmathi. Affinitas linguae Hungaricae cum linguis fennicae originis grammatice demonstrata. Göttingen 1799.*]
5. Eli Fischer Jørgensen, "Obituary: Louis Hjelmslev", *Acta Linguistica Hafniensia*, Vol.9, No.1, p.118–122.
6. Louis Hjelmslev, "Sprogsystem og sprogforandring", *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, Vol.XV, København 1972.
7. Louis Hjelmslev, "Connectif et 'voyelle thématique' en hongrois", *Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague*, 6, p.12–13, København 1941.
8. Frans Gregersen, *Sociolingvistikens (u)mulighed*, p.301–302, København 1991.
9. Brev fra L. Hjelmslev til Th.A. Sebeok, d.29.7.1946.
10. Gábor Zaicz, "Hungarológia és finnugrisztika Dániában." *Nyelvünk és Kultúránk*. No.37, 1979, p.71–73; "Hungarologie und Finnugristik in Dänemark", *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*. No.4, 1980, p.235–240; "Magyar szak — magyaroktatás Dániában." *Magyar nyelv külföldieknek*, Red. Béla Gyay & Márta Ruzsinyák, Budapest 1981, p.47–49; "Hungarologia és finnugrisztika Dániában", *Hungarológiai oktatás régen és ma*, Red. M. Róna Judit, Budapest 1983, p.145–148; "A hungarológia egyetemi műhelyeinek történetéből: a dániai magyaroktatás (1982–87). In: Fábrián Pál 70 éves születésnapjára "Festschrift, Budapest 1993. (in progress).
11. Zsuzsanna Bjørn Andersen, *Stemmen udefra. Georg Brandes' reception i Ungarn 1873–1927*, København-Lund, 1989.